

РОЛЬ УКРАЇНСЬКИХ КОМБАТАНТСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ВРЕГУЛЮВАННІ ПРОБЛЕМ ДЕНАТУРАЛІЗАЦІЇ ТА ДЕПОРТАЦІЇ УКРАЇНЦІВ КАНАДИ У 1970–1980-х роках

У статті проаналізовано участь українських комбатантських організацій Канади в захисті прав українців під час інспірованої СРСР акції з звинувачення комбатантів Української повстанської армії та Першої Української дивізії Української національної армії в колабораціонізмі та військових злочинах. Висвітлено діяльність урядової слідчої Комісії із розслідування у справах воєнних злочинців у Канаді (Комісії Дешена).

Ключові слова: Канада, український комбатантський рух, Конгрес українців Канади, колабораціонізм, Комісія Дешена

По закінченні Другої світової війни колабораціонізм було жорстко засуджено: розшук і покарання нацистських співників стали моральним обов'язком перед пам'яттю мільйонів невинних жертв. Цей процес, що розтягнувся у часі, поступово втрачав свою інтенсивність. Однак напередодні 40-ї річниці закінчення Другої світової війни в США і Канаді розгорнулася інспірована СРСР масштабна кампанія розшуку воєнних злочинців.

Сучасна українська історіографія має певні напрацювання з вказаної проблематики, представлені роботами С. Балицької [1], Р. Сіромського [13], Е. МакКаріка [21], Г. Пурвса [22], Р. Сербина [23], І. Сопінки [24]. Проте додаткового аналізу потребує роль української спільноти Канади у відстоюванні прав українців на об'єктивне і неупереджене розслідування закидів. Відтак метою статті є висвітлення позиції українського комбатантського руху за океаном в процесі здійснення урядової політики денатуралізації та депортації.

Лук'яненко Світлана Василівна, кандидат історичних наук, викладач кафедри управління повсякденною діяльністю військ та тилового забезпечення загальновійськового факультету, Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів.

© Лук'яненко С.В., 2016

Головними підозрюваними розгорнутого процесу стали колишні переміщені особи, переважно вихідці зі Східної Європи та СРСР, хоча свого часу всі вони пройшли сувору перевірку на предмет співпраці з нацистами. До цієї кампанії залучився Конгрес євреїв Канади (КЄК), твердячи, що серед комбатантів Української повстанської армії (УПА) та Першої Української дивізії Української національної армії (1-ї УД УНА) є чимало «воєнних злочинців».

На думку української дослідниці Я. Примаченко, існувало кілька причин, що привели до нового етапу пошуку військових злочинців серед переміщених осіб, в першу чергу серед українських комбатантів. По-перше, Комітет державної безпеки СРСР був зацікавлений у дискредитації колишніх переміщених осіб, до голосу яких прислухалися на Заході, та у створенні панічної атмосфери в середовищі еміграції, аби паралізувати будь-яку антирадянську пропаганду. По-друге, західний світ не визнавав радянської анексії країн Балтії. Засудження та депортація до Радянського Союзу вихідців з Латвії, Литви та Естонії де-факто означало б, що країни НАТО визнають за СРСР право на ці території. І, нарешті, по-третє, певне значення мав і моральний аспект співпраці країн Заходу з Радянським Союзом, який і сам вчинив чимало злочинів проти власного населення [9, с. 108].

Якщо в США офіційним приводом для початку масштабної кампанії проти воєнних злочинців було внесення змін до законодавства, а самі передумови їх лобювання залишилися не поміченими для широкого загалу й просто поставили громадськість перед доконаним фактом, то в Канаді даний процес набував обертів поступово. 9 травня 1979 р. польський тижневик «Звйонзковець» у статті «Шовіністичний пасквіль» очорнив українців за те, що вони нібито служили у німців в роки Другої світової війни, здійснюючи вартування концтаборів. Другий напад на українців здійснив англomовний тижневик «Торонто Сандей Стар» 8 червня 1980 р., який назвав дивізійників воєнними злочинцями [3, с. 299–300].

Ці провокаційні статті завдавали значної шкоди авторитетові української етнічної громади. Тому Крайова управа Братства колишніх вояків 1-ї УД УНА в 1980 р. створює спеціальну комісію для захисту прав дивізійників, до складу якої увійшли О. Сокольський, А. Коморовський та В. Верига. Її очолив голова Крайової управи О. Сокольський. Правником-консультантом комісії був Я. Ботюк, який пізніше захищав Братство 1-ї УД УНА і перед комісією Жуля Дешена [3, с. 403].

Крайова управа Братства колишніх вояків 1-ї УД УНА та комісія для захисту прав дивізійників підготували до суду подання про спростування висунутих часописами «Звйонзковец» і «Торонто Сандей Стар» звинувачень. Першим помістив спростування на своїх сторінках часопис «Торонто Сандей Стар». Для ознайомлення з ним широкого загалу української громадськості текст цього спростування надрукував «Бюлетень КУК» [14, с. 25; 6, с. 4].

З редакцією газети «Звйонзковец» справа дійшла до розгляду у найвищому суді Онтаріо. Не маючи ніяких конкретних доказів, польські журналісти програли цей суд і були змушені 24 червня 1981 р. надрукувати вибачення [4, с. 102–103].

На зламі 1970–1980-х років у Канаді суттєво зросла кількість інформаційних повідомлень про ймовірних воєнних злочинців, так само як і число самих «злочинців». Джерелом інформаційних повідомлень про злочини часів Другої світової війни були переважно єврейські організації, провідне місце серед яких відігравав Центр Симона Візенталя у Лос-Анджелесі – неурядова організація, покликана вивчати історію Голокосту. Восени 1983 р. єврейська делегація, очолювана керівником КЄК Б. Рафаелем, зустрілася з міністром юстиції Канади М. Макгіганом і передала йому свої пропозиції, вимагаючи денатуралізації та депортації нацистських воєнних злочинців [8, с. 34].

Того ж року на розгляд канадського парламенту внесено Законопроект С-215, який передбачав позбавлення канадського громадянства осіб, засуджених за воєнні злочини. Втім цю ініціативу, лобійовану єврейськими колами в Канаді, після обговорення було відкликано. А тим часом С. Візенталь

у 1984 р. вручив генеральному прокуророві Канади – єврею за етнічним походженням – Р. Каплану список із 217 імен – членів дивізії «Галичина», які буцімто проживають в Канаді і причетні до воєнних злочинів. Однак тоді федеральний уряд ліберала П. Трюдо вважав справу не вартою уваги, до того ж не бажав ще більше розпалювати міжетнічні непорозуміння [8, с. 34].

Проте вибуховий суспільний ефект справили публікації в американській пресі про канадський слід «ангела смерті» – німецького лікаря Й. Менґеле, котрий провадив медичні експерименти на ув'язнених у концтаборі Освенцім. Висувалося припущення, що цей воєнний злочинець, щоправда під іншим прізвищем, перебрався з Аргентини до Канади.

За умов, коли істерія та нагнітання ситуації навколо пошуку ймовірних воєнних злочинців сягнули свого апогея, 7 лютого 1985 р. новий федеральний уряд Канади, очолюваний консерватором Б. Малруні, анонсував створення Королівської Комісії з виявлення воєнних злочинців, котру очолив відомий канадський юрист, суддя Верховного Суду Квебеку Жуль Дешен. Комісії було доручено з'ясувати, чи проживають на території Канади нацистські воєнні злочинці, а також дослідити обставини, за яких вони прибули до країни, і рекомендувати відповідні заходи з притягнення їх до законної відповідальності за свої злочини. Створенням цієї комісії було започаткована політика денатуралізації та депортації, що стосувалася питання можливого відкликання громадянства для осіб, яких підозрюють у причетності до воєнних злочинів у роки Другої світової війни [21].

Водночас В. Верига так охарактеризував створення спеціальної комісії: «Українська громада не має нічого проти притягнення до суду справедливості усіх воєнних злочинців, тобто не тільки тих, які «співпрацювали!» з німцями, але також і тих, які співпрацювали з комуністами. Бо чим же різняться в остаточному висліді масові вбивства в Треблінці, Майданеку чи Аушвіці від масових вбивств політичних в'язнів у Львові, Дрогобичі, чи Вінниці, а навіть у Катині?» [3, с. 289].

Після створення комісії Дешена посипалися звинувачення українців у воєнних злочинах. У 1985 р. «Торонто стар» помістила одразу декілька анти-українських публікацій, а щоденний часопис «Оттава сітізен» назвав дивізію Ваффен СС «Галичина» «найкрово-жерливішою» бойовою одиницею періоду Другої світової війни, Д. Фергусон у тижневику «Глоуб енд Мейл» твердив, що дивізія «Галичина» придушувала єврейське повстання варшавського гетто весною 1943 р. [16, арк. 2 зв.; 13, с. 187].

Канадська преса демонструвала, за визначенням канадського історика українського походження Р. Сербина, «звужений погляд на проблему». Він наголошував, що «українці є легкою мішенню: вони економічно слабкі, мають незначний політичний вплив, а їх доступ до засобів масової інформації обмежений. У той час, як більшість інших етнічних груп можуть отримати допомогу і підтримку від країн їхнього походження, українці не можуть розраховувати на Україну чи уряд у Києві [...]». Вони повинні реагувати на спотворення в медіа і накопичення кращої документальної бази» [23].

Керівництво Братства колишніх вояків 1-ї УД УНА навіть розробило спеціальні рекомендації для бувших дивізійників, як поводити себе під час зустрічей з упередженими журналістами. У «Бюлетені» Крайової Управи Братства за липень 1985 р. з цього приводу рекомендувалося, що «мати до діла з ними (з медіа, – *Авт.*) нелегко, тим більше звичайній людині, яку легко «застрашити». З інтерв'ю репортер може вибрати що йому завгодно, тому треба говорити тільки те, що відноситься до справи. З телевізією ще трудніша справа, для виступів на телевізії є відповідний вишкіл, як себе «представити в позитивному світлі». Були випадки в Америці й Канаді, де особу «застрілюють» (застають зненацька, – *Авт.*) і ставлять її перед телевізійними апаратами несподівано неприготованою. Така людина звичайно реагує «дефензиво» (захищаючись – *Авт.*), воліла б втекти від такої «пабліситі». Наприклад, в американській телевізії

показували «воєнного злочинця» з української Дивізії, якого застали при поливанні трави біля хати й який розгублений «втікає» від них. В таких випадках слід поставитися серйозно, не попадати в паніку й вимагати вияснення, ідентифікації репортера та краще стояти на своїх громадянських правах, ніж давати заперечливі відповіді чи від них втікати.

У випадках, коли репортери підступно вриваються до приватної хати, треба їм заявити, що закличете поліцію й що вони не мають права вступу на приватну посілість [...]. Важлива порада. Якщо когось кликатимуть на переслухання до Комісії Дешена як прийдуть до хати на допит, треба вимагати виявлення особистої виказки урядовця чи поліція. В кожному разі, поки давати будь-які відповіді, треба повідомити свого адвоката, щоб був при такому переслуховуванні та негайно слід зателефонувати до одного з адвокатів [...]» [12, с. 6].

Спроби українців спростувати бодай деякі невірні твердження перекручувалися, й це виходило лише на шкоду самим українцям. Тому Братство колишніх вояків 1-ї УД УНА поскаржилося до суду на згадуваний нами тижневик «Sutardaynight» [3, с. 403].

Попри всі складнощі Конгрес українців Канади (КУК) та комбатантські організації прагнули використати кожен можливість, щоб захистити чесне обличчя української громади через засоби масової інформації. 28 вересня 1985 р. в газеті «The Globe and Mail» надруковано спільне звернення Комітету Українців Канади, Комітету Литовців Канади, Латвійської Національної Федерації в Канаді, Естонської Центральної Ради в Канаді, Словацької Національної Ради під назвою «Як ми це пояснимо нашим дітям?». У ньому, зокрема порушено питання «Чому Комісія з виявлення воєнних злочинців фокусує свою увагу на політичних ворогах Радянського блоку?» [18, с. 2]. Також українці провели судові процеси проти газет, які намагалися знеславити українську громаду.

У зв'язку з тим, що дана політика стосувалася в першу чергу бувших учасників українських визвольних змагань,

котрі за півстоліття свого перебування могли бути позбавлені канадського громадянства без будь-якого судочинства чи права на апеляцію, українські ветеранські організації виступили з гострою критикою даних процесів. З 1985 р. вирішення питання денатуралізації та депортації і захист українських етнічних інтересів щодо унеможливлення відкликання канадського громадянства стало для комбатантів одним з найголовніших завдань.

Щоб відкинути безпідставні інсинуації в посольстві фашистам, українська громада в лютому 1985 р. ініціювала проведення спеціальної конференції в справі оборони доброго імені українців. Учасники конференції створили спеціальний Комітет захисту громадських прав (КЗГП) на чолі з І. Григоровичем та його заступником, відомим у Канаді адвокатом І. Сопілкою, який координував цю акцію. У березні 1985 р. на крайовій конференції КУК схвалили основні напрями діяльності даного комітету та його структуру в складі правничого, документального, інформаційного, фінансового та пресового відділів [1, с. 233].

З утворенням КЗГП розпочалося проведення конференцій, зустрічей та консультацій у всіх провінціях Канади, активними учасниками яких були ветеранські українські організації. Метою цих заходів було планування, фінансування, спілкування, дослідження та законні дії [16, арк. 82].

24 серпня 1985 р. в Торонто відбулася нарада Комітету захисту громадських прав, в якій брало участь понад 40 осіб. Були тут представники як від провінційних рад КУК, так і від місцевих комітетів, а також українських комбатантських організацій. Керівництво КУК представляло 8 осіб на чолі з президентом І. Новосадом. В нараді також взяли участь два послы федерального парламенту А. Кенді й А. Вітер. В її ході І. Григорович проінформував про стан діяльності комітету, а В. Верига – про справи, пов'язані зі звинуваченням колишніх вояків дивізії «Галичина» – 1-ї УД УНА в нібито посольстві гітлерівцям [3, с. 362–363].

Відтак керівництво КУК звернулося до уряду країни із закликом на захист канадських українців. В ньому, зокрема, відзначалося, що «канадська українська та інші етнічні

громади стали предметом організованих наклепів, що зневажають добре ім'я української спільноти. Поширюються безпідставні закиди і засудження всіх українців в колабораціонізмі з нацистами. Нападники вимагають, щоб канадський уряд схвалив закон, на основі якого кожного громадянина могли б депортувати до СРСР та до інших країн, вороже настроєних до українців. Тому КУК закликає підтримати створення комітету захисту українців і засудити ворожі виступи на адресу української громади» [7, с. 1].

Президія Секретаріату СКВУ 24 липня 1985 р. підготувала звернення «Проти знеславлення українців», в якому вказувала, що керівництво СКВУ «закликає дати належну відсіч московській провокації і підтримати працю існуючих комітетів на місцях поселення і надавати їм всебічну підтримку» [10, с. 30].

Ефективний захист законних прав українців передбачав значні фінансові витрати і для їх покриття створено спеціальний фонд. Крайова управа Братства звернулася до кожного члена організації передати до фонду по 250 доларів і більше. Місцеві станиці активно підтримали цю акцію, досить оперативно зібравши 146 тис. дол. Зокрема, станиця Братства Вінніпега збрала 44,3 тис. дол., Едмонтона – 16,2 тис. дол., Монреалю – 14,6 тис. дол., Торонто – 50 тис. дол. [17, с. 146, 158, 169, 178, 192]. Загалом на захист чесного імені українців за час роботи комісії Дешена українською громадою витрачено близько 1 млн дол. [16, арк. 1; 5, с. 33–34; 3, с. 407].

Юридичним консультантом планування подальших дій було уповноважено І. Сопінка, а від Братства 1-ї УД УНА – Я. Ботюка. Результатом стало звернення КУК до федерального уряду Канади, в якому зазначалося, що, перш за все, комісія Дешена не повинна проводити слухання на теренах СРСР і що радянські документи не можуть служити будь-якими доказами для комісії. Наступним кроком стали виступи голови КЗГП І. Григоровича та юриста І. Сопінка на Міжсуспільному симпозиумі по розслідуванням військових злочинів, до якого залучені були представники латвійської, словацької, словенської та хорватської діаспор [17, с. 146; 19, р. 59–60].

У 1986 р. адвокатом І. Сопінкою було підготовлено звернення від КУК до слідчої комісії Дешена, яка складалася з двох частин. Перша частина стосувалася питання про проживання в Канаді українців, причетних до нацистських воєнних злочинів, друга частина – заходів, які будуть найприйнятнішими для здійснення судочинства над підозрюваними. В цьому поданні йшлося про те, що представники української спільноти не мають жодного доступу до інформації, яка б дозволила будувати захист на основі поданих звинувачень. За браком такої інформації І. Сопінка робить лише припущення, що більшість, якщо й не всі з тих, хто потрапив до списків звинувачених, є громадянами Канади понад 35–40 років, і досягли вже пенсійного віку. Від імені КУК він категорично заперечував можливість застосування до звинувачених методів денатуралізації та депортації як таких, що не є адекватними засобами в даній справі, адже в такому випадку не передбачається відповідного судочинства та права апеляції. З юридичної точки зору І. Сопінки аргументує, що натуралізовані громадяни Канади, підозрювані у скоєнні нацистських воєнних злочинів, можуть бути денатуралізовані і, як наслідок, депортовані лише тоді, якщо буде доведено, що вони послуговувалися неправдивими свідченнями під час надання їм громадянства [24, р. 16].

Відповідно до рішення XV конгресу КУК, який відбувся у жовтні 1986 р., було оформлено звернення до канадського уряду. В ньому зазначалося, що українці ніколи не протистояли притягненню воєнних злочинців до суду, проте КУК не підтримує тенденцію публічного пов'язування підозрюваних у воєнних злочинах з їх національним походженням, що може негативно впливати на подальше становище в канадському суспільстві української громади [11, с. 49, 212].

На думку Р. Сербина, канадські українці мали встановити конструктивний діалог з єврейською громадою: «якби лінії зв'язку між двома громадами залишалися відкритими, багато з нинішніх труднощів можна було б уникнути» [23].

Такі спроби з боку української громади мали місце. Українці, зокрема, ініціювали проведення спільних наукових конференцій та «круглих столів» з представниками КЄК з питань подальших дій у справі воєнних злочинців із залученням до цих обговорень представників обох діаспор. Представники української діаспори звертали увагу Комісії та єврейської діаспори на важку і багато-страждальну долю українців, які довгі роки перебували під гнітом комуністів та інших окупантів. Втім, подібного роду зустрічі завершувалися тим, що кожен залишався при власній думці [20, р. 395].

12 березня 1987 р. розпочалися публічні слухання звіту Комісії Дешена за участю урядовців, юристів та запрошених представників КУК і КЄК разом з ветеранами дивізії «Галичина». Загалом рішення Комісії були позитивними для дивізійників. Проте одне з положень, які висував КУК, не було враховане, що вагомо вплинуло на подальші дискусії. КУК продовжував наполягати, щоб Комісія Дешена відмовилася брати до уваги свідчення, надані представниками СРСР, які є необ'єктивними, а тому мають бути відхилені канадським судочинством [25, р. 317].

12 вересня 1987 р. Комісія Дешена завершила свою роботу. Вона оприлюднила три списки із 883-ма прізвищами підозрюваних у воєнних злочинах, які мали місце під час Другої світової війни. Разом з ними Комісія подала звіт, де зазначалися рекомендації про подальше вирішення долі підозрюваних. Зокрема у звіті йшлося про те, що за канадським законодавством, громадяни не можуть бути насильно вислані чи позбавлені громадянства. Проте такі дії можуть бути застосовані стосовно них, якщо буде доведено, що їх громадянство набуто шляхом фальсифікації чи приховування важливої інформації про себе. Тому, на думку Комісії, процеси денатуралізації та депортації могли б стати найбільш відповідними засобами позбавлення канадської держави від воєнних злочинців. Разом з тим Комісія Дешена рекомендувала вирішувати справи щодо денатуралізації та депортації підозрюваних у нацистських

воєнних злочинах шляхом здійснення судових слухань по кожній справі окремо, проте за спрощеними вимогами до самого процесу, аби не призвести такі слухання до затягування на довгі роки. Крім того, будь-які судові апеляції по цих справах мають бути відхилені [26, р. 7].

Підсумовуючи наслідки роботи Комісії, слід підкреслити, що вона загалом виправдав українську спільноту від звинувачень у воєнних злочинах. Не менш важливим було і те, що Комісія Дешена підтвердила, що дивізія «Галичина» як військова одиниця не була причетна до жодного воєнного злочину й за саму приналежність до дивізії не можна нікого карати [3, с. 407].

Зокрема, що стосується дивізії «Галичина», то, на думку Комісії Дешена, «документальний центр Візенталя у Відні був головним джерелом імен поодиноких осіб, яким закидувано воєнні злочини... На загал, однак, треба ствердити, що інформації Центру були довгі відносно обвинувачень, та загальникових даних, але короткі, коли йдеться про доказовий матеріал і точні дані» [3, с. 406].

Виходячи з цього, Комісія стверджувала:

«...56. Дивізію «Галичина» не слід засуджувати як групу...»

58. Обвинувачення у воєнних злочинах членів дивізії «Галичина» ніколи не були доказані, ані в 1950 р., коли їхню першу імміграцію до Канади було затримано (на вимогу євреїв), ані в 1984 р., коли ці обвинувачення були знову поновлені перед комісією.

59. Далі, у виду браку доказів відносно участі в злочинах або знання відносно воєнних злочинців, саме членство в дивізії «Галичина» не вистачає на те, щоб поставити їх перед судом.

60. Немає підстав, щоб відбирати від членів дивізії «Галичина» громадянство, або депортувати їх, тому що канадський уряд був свідомий відносно усіх фактів у 1950 р. і дозвіл на їх в'їзд до Канади був виданий не на базі фальшивих даних, шахрайства чи взагалі затаєння основних обставин.

61. У всякому разі із 217 старшин дивізії «Галичина», яких оскаржив С. Візенталь перед канадським урядом – 187, (тобто 86 відсотків листи) ніколи не станули ногою

в Канаді, 11 померли в Канаді, 2 виїхали до іншої країни, для 16 не висунуто жодних доказів, а одного взагалі не знайдено» [3, с. 406; 15, с. 200].

Висновки Комісії мали важливе значення для дивізійників, які проживали не лише в Канаді, але й у США, Великій Британії, Австралії. Було визнано, що дивізія Ваффен СС «Галичина» як військова одиниця не вчинила злочинів проти людства або воєнних злочинів. Усі наступні спроби висунути звинувачення проти ветеранів дивізії завершилися невдачею. Звіт Комісії Дешена виправдав українську спільноту в Канаді, яка зазнала необґрунтованих звинувачень. Висновки комісії мали не тільки моральне, але й юридичне значення, викликавши хвилю позовів окремих громадян і українських організацій до засобів масової інформації, які поширювали неправдиву інформацію про дивізію Ваффен СС «Галичина». Своїми діями та необґрунтованими звинуваченнями себе дискредитували окремі єврейські організації, засоби масової інформації й уряд СРСР.

23 червня 1987 р. на основі звіту Комісії Дешена федеральним урядом Канади прийнято законопроект Білл С-71: Акт про поправки до Кримінального кодексу, Акту імміграції та Акт громадянства. Хоча даний законопроект не врахував всіх побажань КУК, його прийняття можна вважати перемогою української громади. Добре ім'я дивізії «Галичина» реабілітоване і, головне, методи денатуралізації та депортації визнано не обов'язковими засобами судочинства [25, р. 337–338].

Найбільшим своїм досягненням на цьому етапі КУК вважає включення до редагованого Кримінального кодексу Канади підготовлену ним поправку про те, що «всіх воєнних злочинців незалежно від національного, релігійного, расового та культурного походження і незалежно від того, де й коли вони вчинили злочини, слід притягати до суду в Канаді згідно з канадським кримінальним законодавством, а також те, що досудові розслідування по таким справам могли провадитися виключно за особистої згоди Міністра Юстиції чи його заступника» [22].

Справжньою перевіркою готовності української громади відстоювати свої законні інтереси та виступати єдиним фронтом стала так звана акція захисту доброго імені українців. Під керівництвом КУК та за активної участі комбатантських організацій було створено КЗПП, проводився збір коштів та масові акції з метою прийняття відповідних звернень до канадського уряду з тим, щоб неодмінно права українців були захищені та жодним чином не порушені. Створена урядом слідча комісія під керівництвом Дешена, попри активне звинувачення з боку представників КСК та багатьох засобів масової інформації української громади, в першу чергу, дивізійників 1-ї УД УНА в активній співпраці з нацистами, підтвердила, що українці не були причетними до жодного воєнного злочину.

Завдяки виключно юридичним крокам і заходам української діаспори в 2005 р. урядова комісія, яка займалася питаннями втілення в життя політики денатуралізації і депортації, представила парламенту звіт на тему «Відкликання громадянства справедливий процес і права людини», до якого українська діаспора поставилася схвально ще до підписання запропонованого документа, оскільки комісія врахувала ряд його ключових пропозицій, а саме: процес анулювання громадянства може проваджуватися виключно судовими інстанціями та абсолютно відмежовує втручання уряду, у процесах відкликання громадянства суд зобов'язаний покладатися на високий рівень доказів, кожен має право на апеляцію в разі позбавлення його громадянства. При цьому авторитет української діаспори в країні значно виріс.

Також слід відзначити, що політика денатуралізації і депортації безпосередньо вплинула на формування законодавства з імміграції та громадянства. Нині імміграцію і громадянство визначають два закони: Закон Канади «Про імміграцію і охорону біженців» та Закон Канади «Про громадянство», де українська діаспора відстоювала правову справедливість. Так, українська діаспора наполягала, щоб федеральний уряд вніс новий законопроект про громадянство, врахувавши, що перед законом всі рівні: як народжені, так і натуралізовані в Канаді. Поправки до Закону було прийнято в 2009 р. [2, с. 4].

1. *Балицька Ю.* Політико-правове врегулювання Конгресом українців Канади проблем денатуралізації та депортації представників української етнічної групи Канади (кін. 80-х – поч. 90-х рр. XX ст.) / Ю. Балицька // Історико-політичні проблеми сучасного світу: Збірник наукових статей. – Т. 19 – 20. – Чернівці: Рута, 2009. – С. 228–234.
2. *Василенко А.М.* Українська діаспора в державі Канада: історико-правовий аспект: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.01 / А.М. Василенко. – Міжнар. гуманіт. ун-т. – Одеса, 2011. – 21 с.
3. *Верига В.* Слово і чин. Вибрані статті і доповіді, розвідки, життєписи. 1946–88 / В. Верига / [упорядник і автор передмови М. Литвин]. – Львів, 2001. – 444 с.
4. «Звйонзковец» перепросив дивізійників // Вісті комбатанта. – 1981. – Ч. 5. – С. 102–103.
5. Комісія Дешена в Канаді і українська дивізія // Вісті комбатанта. – 1985. – Ч. 2. – С. 33–34.
6. Конференція СУКВ // Український голос. – 1953. – 22 квітня. – С. 3.
7. На захист законних прав українців // Бюлетень КУК. – 1985. – Ч. 4. – С. 1.
8. Перед брамою. Нарис історії інституту св. Володимира в Торонто. – Торонто, 1969. – 106 с.
9. *Примаченко Я.Л.* Північноамериканська історіографія діяльності ОУН і УПА / Я.Л. Примаченко. – Київ, 2010. – 182 с.
10. Проти знеславлення українців // Вісті комбатанта. – 1985. – Ч. 4. – С. 30.
11. П'ятнадцятий Конгрес українців Канади / [Л. Гаврішків (ред.)]. – Вінніпег, 1986. – 242 с.
12. Рекомендації дивізійникам // Бюлетень. Братство колишніх вояків 1-ї Української Дивізії Української Національної Армії. Крайова Управа Канади. – 1985. – Липень. – С. 6.
13. *Сіромський Р.* Не може бути жодних судових переслідувань з метою позбавлення членів дивізії «Галичина» громадянства чи їхньої депортації: документи та коментарі до історії створення і діяльності Комісії з виявлення військових злочинців у Канаді (1985–1987) / Р. Сіромський. // Вісник Львівського університету. Серія історична. – 2013. – Вип. 48. – С. 186–211.

14. Спростування звинувачень проти українців // Бюлетень КУК. – 1980. – Ч. 3. – С. 25.
15. Українська дивізія «Галичина». Історико-публіцистичний збірник / [ред.упоряд. М. Слабошпицький, В. Стеценко]. – Київ–Торонто, 1994. – 164 с.
16. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). – Ф. 5245 (Євген Штендера. Особовий архів (Місія УПА за кордоном). Оп. 1. Спр. 180 (Лист та бюлетень Крайової управи Канади Є. Штендері від «Братства колишніх вояків 1-ї дивізії УНА», 4 арк.
17. Ювілейний альманах Братства колишніх вояків 1-ї Української Дивізії Української Національної Армії / [ред. Р. Колісник, Л. Бабій]. – Торонто, 2001. – 400 с.
18. Як ми це пояснимо нашим дітям // The Globe and Mail. – 1985. – 28 september. – Р. 2.
19. *Kondra P.* Ukrainian Canadian Congress. A Review of Half a Century of Leadership. – Winnipeg, 1993. – 102 p.
20. *Lupul M.* Ukrainian Canadians: Their Precarious Situation Today / M. Lupul // Ukrainian and Canadian Society. – New Jersey, 1976. – 309 p.
21. *Mc Carrick E.M.* The Clash over Nazi War Criminals // Online Multimedia Learning Centre: ethnic Politics Canadian Style. – 1997. – № 7. – Режим доступу: <http://motlc.wiesenthal.com>.
22. *Purves G.* War Criminals: the Deschenes Commissions // Political and Social Affairs Division. – October, 1998. – Режим доступу: <http://dsp-psd.Pwsc.gc.ca>.
23. *Serbyn R.* Alleged War Criminals, the Canadian Media, and the Ukrainian Community / R. Serbyn. – Режим доступу: <http://www.Ukemonde.com/luciuk/serbyn.htm>.
24. *Sopinka J.* Ukrainian Canadian Committee Submission to the Commission of Inquiry on War Criminals. – Toronto, 1986. – 51 p.
25. *Troper H., Weinfeld M.* Old Wounds: Jews, Ukrainians and the Hunt for Nazi War Criminals in Canada. – Ontario, 1988. – 434 p.
26. War Criminals: The Deschknnes Commission. Revised in 1998. – 21 p.

Надійшла 22.02.2016 р.

Рецензент: *М.Р. Литвин*, доктор історичних наук, професор, директор Інституту українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України, м. Львів.

Лукьянченко С.В.

**РОЛЬ УКРАИНСКИХ КОМБАТАНТСКИХ ОРГАНИЗАЦИЙ В
УРЕГУЛИРОВАНИИ ПРОБЛЕМ ДЕНАТУРАЛИЗАЦИИ И
ДЕПОРТАЦИИ УКРАИНЦЕВ КАНАДЫ В 1970–1980-е годы**

В статье проанализировано участие украинских комбатантских организаций в защите прав украинцев в, инспирированной СССР, акции обвинения комбатантов Украинской повстанческой армии и Первой дивизии Украинской национальной армии в коллаборационизме та военных преступлениях. Продемонстрирована деятельность правительственной следовательской Комиссии по запросу о военных преступниках в Канаде (Комиссия Дешена).

Ключевые слова: Канада, украинское комбатантское движение, Конгресс украинцев Канады, коллаборационизм, Комиссия Дешена.

Lykianchenko S.

**THE ROLE OF UKRAINIAN EX-COMBATANT ORGANIZATIONS
IN CANADIAN DENATURALIZATION AND DEPORTATION POLICY
TOWARD THE UKRAINIANS IN THE 1970–1980s**

The article deals with the role of Ukrainian community of Canada in defending their legal rights during action on recognition combatants of Ukrainian Insurgent Army and the 1st Division of the Ukrainian National Army as collaborators and military criminals, inspired by the USSR. It focuses on activity of special government Commission of Inquiry on War Criminals in Canada (the Deschênes Commission), which objected to the statement that Ukrainian combatants had any attitude to military crimes.

Key words: Canada, Ukrainian combatant movement, Ukrainian Canadian Congress, Collaborationism, the Deschênes Commission.